

Μία σύγχρονη επιστολή από το παρελθόν για το παρόν

ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ Ν. ΛΕΜΠΕΣΗ

Σήμερα, Οκτώβριος του 2021, η Σίφνος βγαίνει από την καλύτερη ίσως σεζόν όλων των εποχών σε σχέση με τα τουριστικά έσοδα. Ταυτόχρονα, με τους εορτασμούς των 200 ετών από την Ελληνική Επανάσταση του 1821, μάς δίνεται η ευκαιρία περισυλλογής και απολογισμού έτσι ώστε να μπορέσουμε να αξιολογήσουμε την μακρά πορεία του νησιού μας. Ήδη, στα ηλεκτρονικά μέσα δημοσιεύσαμε ένα ξεχωριστό και σπάνιο ντοκουμέντο από το 1837: το αφιέρωμα στην Σίφνο από το τεύχος της 25ης Μαρτίου του εβδομαδιαίου περιοδικού The Saturday Magazine που κυκλοφορούσε στην Μ.Βρετανία με ανταποκρίσεις από «εξωτικά μέρη». Είδαμε σε αυτό πώς μάς έβλεπαν ξένοι περιηγητές εκείνης της εποχής. Σειρά τώρα έχει ένα απόσπασμα μιας συγκλονιστικής επιστολής από την Σίφνο ακριβώς τον καιρό εκείνο, τον Σεπτέμβριο του 1834. Αυτά που περιγράφει ο συντάκτης της προσωπικού αυτού γράμματος μαρτυρούν λίγο-πολύ το θέαμα που αντίκρυσε ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας Ι. Καποδίστριας όταν έφθασε στο Ναύπλιο το 1828. Έξη χρόνια αργότερα, είμαστε στο 1834, μπορεί να μην κυκλοφορούν πλέον στους δρόμους χήρες με γυμνά ορφανά και να μην θάβονται παιδάκια στο χώμα για να επιβιώσουν, ή

ένδεια όμως έχει εγκατασταθεί για τα καλά. Εντοπίσαμε την επιστολή αυτή στις σελίδες 763 και 764 του υπ.αρ. 191 φύλλου του Σαββάτου, 27ης Οκτωβρίου 1834, της εφημερίδας «ΑΘΗΝΑ» που εκδιδόταν δυό φορές την εβδομάδα «κατά Τετράδα (sic) και Σάββατον» στο Ναύπλιο, την πρωτεύουσα του νεοσύστατου «Βασιλείου της Ελλάδος». Για την ιστορία, να σημειώσουμε πως η δημοφιλής εφημερίδα «Αθηνά» ξεκίνησε την έκδοσή της το 1832 στα Μέγαρα από τον Εμμ.Αντωνιάδη, προτού μεταφερθεί στο Ναύπλιο και τελικά στην Αθήνα το 1835. Η έρευνά μας έγινε στα ψηφιοποιημένα αρχεία της εφημερίδας από το 1832 έως το 1864 που διατίθενται από την Βουλή των Ελλήνων. Παραθέτουμε αυτούσιες τις σχετικές σελίδες στις παραπλευρές εικόνες. Τα δικά μας λόγια περισεύουν και αφήνουμε τον συντάκτη του γράμματος αυτού να «μιλήσει». Για την διευκόλυνση των αναγνωστών και για μια ιδιαίτερη γλωσσική απόλαυση παραθέτουμε το κείμενο σε μεταγραφή διατηρώντας το πολυτονικό σύστημα γραφής, την ορθογραφία και τον ιδιαίτερο τρόπο έκφρασης της εποχής εκείνης.

«Απόσπασμα γράμματος εκ Σίφνου γραμμένον την 29. Σεπτεμβρίου. (Σ.Σ. του 1834)

Φίλε!

Σπουδάσας εις τὸ μικρὸν διάστημα τὰ τῆς πετρώδους ταύτης νήσου, εὗρον ὀλίγας τινὰς ἀσημάντους ἀρχαιοτήτας, ἀλλ' ἄλλα τινὰ σημαντικὰ μὲν, λυπηρὰ δὲ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Εἰς αὐτὴν λέγω τὴν Νῆσον εὗρον εἰς πάλιν τὴν φύσιν μὲ τὰς δυστυχίας, βλέπω τὴν μακροβιότητα ἐκτεινομένην μέχρι τῶν ἑκατῶν δέκα, καί τι πλεόν, χρόνων, εἰς αὐτὰς ὅμως τὰς μηχανάς, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἕρα φύσις τόσον ἀφειδῶς χαρίζει τὸ τοιοῦτον δῶρον τῆς, δὲν βλέπει τις τὸ ἀξιόσεβαστον ἐκεῖνο φαινόμενον τοῦ βαθυτάτου γηρατειοῦ, ἀλλὰ τὰς βλέπει καταπολεμώμενας ἀπὸ ὕδρωπας, ἐμφράξεις, καχεξίας κ.τ.λ. πάθη, τὰ ὁποία ἡ φύσις, ὁ καλὸς ἀήρ τοῦ τόπου, δὲν ἤθελαν συγχωρήσει, ἂν ἡ δυστυχία δὲν ὑπερίσχυεν.

Δὲν σὰς στέλνω πρὸς δεῖγμα τεμάχιον ἄρτου ὁ ὁποῖος κάμνει τὴν κοινὴν καὶ μόνην τροφὴν τῶν ἐδῶ ἀνθρώπων, διότι γνωρίζω τὰ τῆς ψυχῆς σὰς παθήματα, σὰς λέγω ὅμως ὅτι ἡ φύσις πλεόν ματαίως προσπαθεῖ νὰ κάμῃ τὸν ἐδῶ Ἕλληνα τῆς μακρόβιον καὶ εὐτυχῆ, ἐν ᾧ ἡ δυστυχία τὸν βιάζει νὰ τρέφεται ἀπὸ χῶμα ζυμωμένον καὶ ἐψημένον εἰς σχῆμα ἄρτου (διότι ἡ σεσαπημένη κριθὴ τῆν ὁποῖαν εἶδον, καὶ ἔφαγα, τί ἄλλο εἶναι παρὰ χῶμα;) θελήσας νὰ κάμω σκέψεις τινὰς περὶ τῶν ἀνωτέρω ἀπαντῶ τὸ ἐξῆς αἰνίγμα: αὐτὴ ἡ Νῆσος αὐτόνομος ὑπὸ τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, καί, μὲ τὰς κοτζαμασικὰς καταχρήσεις, ἐμπεριεῖχε πάντοτε δύο κλάσεις ἀνθρώπων πλουσίους, καὶ πτωχοῦς· σήμερον ἐλευθέρῳ ἐμπεριεῖχε ἐπίσης δύο, ὀλίγους πτωχοῦς, τοὺς δὲ λοιποὺς τῆς ἐσχάτης ἐνδείας.

Τὸ μεγαλύτερον προϊόν αὐτῆς εἶναι τὸ ἔλαιον· ἀλλ' ἄς παρατηρήσωμεν λεπτομεροτέρως τὰ μεγαλεῖα του. Ἡ Σίφνος ἔχει δώδεκα περίπου χιλιάδας ἐλαιόδενδρα τὰ ὁποία εἰς διάστημα δέκα χρόνων, ἐξ ὧν οἱ τέσσαρες ἀπὸ τοὺς εὐτυχεστέρους, καὶ οἱ ἑξ μῆτριον, ἔδωσαν εἰς τοὺς κτηματίας τῶν ἑκατῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδας ὀκάδας ἔλαιον, ἐν ᾧ χίλια ὀικογένεια ἀνὰ τριάντα τοῦλάχιστον ὀκάδες τὸν κάθε χρόνον, ἔχουν ἀνάγκη εἰς τὸ δεκαετὲς αὐτὸ διάστημα ἀπὸ τριακοσίας χιλιάδας ὀκαδ. ἐξ ὧν ἐκπίπτοντες τὰς ἑκατῶν ὀγδοήκοντα τοῦ προϊόντος τῶν, μένουσι ἑκατῶν εἴκοσι, τὰς ὁποίας ἀγοράζουσι διὰ τοῦ γυναικεῖου ἐργοχείρου, καὶ διὰ τῆς ὀλίγης θαλασσοπλοΐας ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον προϊόν κρίνεται τὰ λοιπὰ τῆς.

“Ἐν ἄρκετον μέρος τῶν γυναικανδρῶν τῆς εἶχε καταφύγιον πάντοτε τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου γίνοντο ὑπηρεταί, καὶ εἰς διάστημα πέντε ἢ ἕξ χρόνων κερδίζοντες μερικὰ χρήματα, ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα τῶν καὶ ἀνεκούφιζον τὰς δυστυχίας τῶν· ἀλλὰ αὐτὴν τὴν φορὰν, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπέτυχον οἱ δυστυχεῖς, διότι ὅσοι πρὸ τινῶν χρόνων κερδίσαντες ὀλίγα χρήματα ἐβιάσθησαν ἐξ αἰτίας τῆς πανώλης νὰ ἀφήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ κερδίσουν τὴν ζωὴν τῶν, ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ καθαρισθῶσιν ἀπὸ τὸν λοιμόν, ἀφ’ οὗ κατεξόδευσαν τὰ ὀλίγα τῶν χρήματα, ὑπέπεσαν εἰς λιμόν, μ’ ὅλον δὲ τὸ παράδειγμα τῶν συναδελφῶν τῶν, ἄλλοι τινὲς βλέποντες ὅτι ἐδῶ εἶναι ἀδύνατον πλεόν νὰ ζήσουν, ἀποφασίζουσι νὰ ἀναχωρήσουν διὰ Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν μόνην ἐλπίδα ὅτι, παύσας ὁ τουρκικὸς λοιμὸς θέλει τοῦλάχιστον ἐλλατθῆαι καὶ ὁ Ἕλληνας λιμὸς.

Σημειώσατε πρὸς τοῦτοις ὅτι αὐτὸν τὸν χρόνον ἡ ἀκαρπία τῶν ἐδῶ ἐλαιοδένδρων εἶναι ἀπὸ τὰς σημαντέρας· κοντὰ λοιπὸν εἰς αὐτὴν τὴν δυστυχίαν ἀκούσατε παρακαλῶ καὶ ἄλλην· οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ ἀνθρωποὶ συνάξαντες πρὸ ἡμερῶν τὰς δέκα ἐλαίας τῶν, βλέπουν καὶ αὐτὰς νὰ σήπωνται, διότι δὲν ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ ἀνοίξουν τὰς ἐλαιοτριβείας τῶν μέχρι τῆς σήμερον, ἐποχὴν καθ’ ἣν ἄλλοτε ὁ κάθε οἰκοκύριος εἶχε τὸ ἔλαιον του εἰς τὰ ἀγγεῖα του, καὶ σήμερον βλέπει τὰς ὀλιγοτάτας ἐλαίας του νὰ σήπωνται ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἤλθεν ἀκόμη ἡ διαταγὴ τοῦ δεκάτου.

Ἡ ἐπὶ τῆς τουρκικῆς διοικήσεως εὐτυχία αὐτῶν τῶν Νήσων ἐπήγαγεν ἀπὸ τὸ βιομήχανον τῶν γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, διότι ζωσῆς τῆς Χίου, οἱ μὲν διὰ τῆς θαλασσοπλοΐας μετακομίζοντες ἐκεῖθεν πλῆθος βαμβακίων, αἱ δὲ ἐργαζόμενοι τοῦτο, οὐκ ὀλίγα ἐπορίζοντο, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει πλεόν αὐτοῦ ὁ πόρος, ἀλλὰ καὶ ὅσα εἰς μάλαγάματα καὶ ἀσήμια δι’ αὐτοῦ δικαίως εἶχον ἀποκτῆσει, καὶ κρύψει ἀπὸ τὴν τουρκικὴν ἀρπαγὴν, ἐξέλειπον ὀλοτελῶς ἀρπασθέντα ἀπὸ διαφόρους εἰς διαφόρους περιστάσεις, ἐπομένως, ὅταν ἡ τουρκικὴ διοίκησις πολλὰ συχνὰ τοὺς ἐγύμνωσε αὐτοὶ πάλιν ἐνεδύνοντο. Ἡ ἐπανόστασις ὅμως τοὺς ἐγύμνωσε καὶ ἀπὸ τὰ μέσα τὰ ὁποία τοὺς ἐνέδυνον· σήμερον λοιπὸν ὅστις ζητήσῃ ἀπόλαυσιν τινὰ ἀπὸ αὐτοῦς, χωρὶς νὰ τοὺς χορηγήσῃ τὰ ἀναγκαῖα μέσα, δὲν μένει νὰ λάβῃ τί ἄλλο, παρὰ τὸ δέρμα του, ὄντες γυμνοὶ ἀπὸ κάθε ἄλλο τι.

Λ. Χ.»

Βρίσκουμε το κείμενο ιδιαίτερα πληροφοριακό από ιστορικής άποψης με στοιχεία ανθρωπογεωγραφίας και οικονομικής ζωής για τα χρόνια που η νεοσύστατη Ελλάδα μόλις ξεκινούσε την πορεία της. Αλλά και πολύτιμο από κοινωνιολογικής σκοπιάς: ποιά ήταν η κατανομή του πλούτου στην μετεπαναστατική Σίφνο; Ποιά ήταν τα άμεσα οικονομικά αποτελέσματα και οι συνέπειες ενός υπερδεκαετούς εθνοαπελευθερωτικού αγώνα στο επίπεδο μιας μικρής περιφερειακής κοινωνίας;

Στα 200 χρόνια που μεσολάβησαν από τότε, υπήρξαν πολλές περιόδου σχετικής ευμάρειας στην Σίφνο αλλά και αντίστοιχες υπέρτατης πενίας και στερήσεων που οδήγησαν τον πληθυσμό στον ξενητεμό από την γενέθλια γη. Ο δρόμος μέχρι το σήμερα ήταν μακρύς και με πολλά σκαμπανεβάσματα ακολουθώντας την πορεία την Ελλάδας μέσα από πολέμους, καταστροφές και δημιουργικές περιόδους ειρήνης. Εκεί που πήγαν (Κωνσταντινούπολη, Αλεξάνδρεια, Αμερική, Αθήνα κλπ), οι Σιφνιοί έκαναν προκοπή και δημιούργησαν βίος με την φιλεργία και τις ικανότητές τους. Η Σιφνιακή διασπορά πάντοτε είχε πρώτιστο μέλημα της τα έργα στην πατρίδα γη, την βοήθεια των συγγενών που έμειναν στο νησί και την προσφορά στην νεολαία για ένα καλύτερο μέλλον. Παράλληλα, η ναυτιλία εξυπηρέτησε καταστάσεις, δημιούργησε περιουσίες, έδωσε δουλειά σε ολόκληρες οικογένειες αλλά και μεγάλο αριθμό απωλειών στην θάλασσα.

Ισως το συγκινητικό κείμενο αυτό από το μακρινό 1834 θα μπορούσε να δώσει αφορμές και έναυσμα για πολλές συζητήσεις στις σχολικές αίθουσες προτού η εφετηνή επέτειος των «200 Ετών» δώσει την θέση της στις εκδηλώσεις μνήμης για την Μικρασιατική καταστροφή του 1922. Συζητήσεις γλωσσικές, εννοιολογικές, ιστορικές, κοινωνιολογικές,

οικονομικές. Κατά την άποψη μας όμως, το κυριώτερο σημείο για περίσκεψη είναι ο γενικότερος απολογισμός ζωής, που ήδη θίγεται στην επιστολή:

Αξίζει μια ζωή 110 ετών με στερήσεις ή είναι προτιμότερη μια σύντομη ζωή με απολαύσεις και επακόλουθες ασθένειες; Αξίζει μια οικονομική δραστηριότητα με επίκεντρο την τουριστική μονοκαλλιέργεια ή θα πρέπει ο τουρισμός να αποτελεί διέξοδο για την επαύξηση της πρωτογενούς τροφικής παραγωγής; Αξίζουν οι περιβαλλοντικές θυσίες των πόρων (αρώσιμη γη, φυσικά ύδατα, μόλυνση υπεδάφους, θάλασσας και αέρα) στον βωμό ενός βραχυπρόθεσμου φουσκωμένου τραπεζικού λογαριασμού; Αξίζει η υιοθέτηση ενός κοινωνικού lifestyle που συνεπάγεται διατροφολόγους και διαιτολόγους (ήδη στην Σίφνο) με κόστος την παντελή απώλεια αυτονομίας και την εξάρτηση από εξωγενείς εισροές αγαθών και επιρροές;

Δεν είμαστε σε θέση, ούτε έχουμε το δικαίωμα, να προτείνουμε απαντήσεις σε αυτά και άλλα συναφή υπαρξιακά ερωτήματα. Εναπόκειται στον καθένα να σταθεί για λίγο, να συνειδητοποιήσει και να συναισθανθεί με περίσκεψη την προσωπική του θέση και εν συνεχεία να δώσει την ατομική του απάντηση. Όμως, από την απάντηση που θα δώσουν οι κάτοικοι της Σίφνου συνολικά, θα εξαρτηθεί το προσωπικό μέλλον τους -μέσα στα πλαίσια, βέβαια, των εξελίξεων στην χώρα και διεθνώς. Γι αυτό τον λόγο πιστεύουμε πως αξίζει να το σκεφθούμε με περισσότερη ηρεμία, τώρα που ο χειμώνας είναι προ των πυλών. Τοῦλάχιστον ὅσοι δὲν βιάζονται ξέφρενα νὰ προχωρήσουν τις οικονομικές εργασίες σε προετοιμασία της ἐπόμενης κερδοσκοπικῆς καλοκαιρινῆς τουριστικῆς περιόδου. (24 Οκτωβρίου 2021).